

Státní okresní archiv Klatovy

Cech sladovníků a pivovarníků Klatovy

(1472) 1690–1835

Inventář

EL NAD č.: 2133

AP č.: 611

Eva Havlovičová

Klatovy 2016

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Vaření piva patřilo k nejstaršímu řemeslu i obchodu současně. Zpočátku si každý vařil své vlastní pivo doma, ale ve 13. až 15. století se z domácí výroby stalo specializované výrobní odvětví. V královských městech se pivo vařilo v právovárečných domech, které

vlastnili jednotliví měšťané čili právovárečníci. Nejdříve výroba piva spadala pod jedinou živnost. Každý, kdo vyráběl slad i vařil, nakonec pivo také šenkoval. Později došlo k oddělení výroby sladu, vaření piva a jeho prodeje. První samostatné cechy zakládali jen sladovníci, neboť vaření piva a zajištění jeho odbytu se nepovažovalo za řemeslo, ale za obchod. Takže sladovník vyráběl slad, pivovarník (sládek) vařil pivo. Z praktických a ekonomických důvodů se pivovarníci spojovali a zakládali společné pivovary, kde se podle rozpisu ve vaření piva střídali. Celý tento výrobní proces zastřešovali nákladníci, ti pivo nevařili, ale měli na starost jeho výrobu a odbyt, vedle toho většinou provozovali i jiné řemeslo, takže měli příjem z více činností, což v té době bylo velmi neobvyklé. Nejlepší kombinací bylo, pokud sladovník byl i nákladníkem a současně vlastnil právovárečný dům a mohl si tak pivo sám vařit i prodávat ve výčepu (šenkovat) či v sudech krčmářům.

Piva se vařily dva základní druhy, bílé a staré. Pro bílé pivo, které bylo husté, se vyráběl slad z pšenice a pro černé čili staré pivo, které bylo lehčí, nahořklé a údajně čistilo krev, se slad vyráběl z ječmene. Výroba piva probíhala v několika etapách. Nejdříve bylo třeba vyrobit slad, to měl na starost sladovník. Ječmen (pšenice) se cca 3–5 dní máčel v teplé vodě, pak se v hromádkách rozložil na humno, kde se nechal za přívodu vzduchu, určité vláhly a teploty (max do 10⁰ C) naklíčit. Během klíčení se přehazoval, aby nedošlo k zapaření. Potom se slad, teď tzv. zelený slad, sušil na hvozdu, pak se očistil a uložil do sil. Tady končila práce sladovníka. Vaření piva, kterým se zabýval pivovarník, začalo cca za 4 až 6 týdnů. Slad se opět očistil, sešrotoval na mlýnku a začal vařit ve varně s přidáním chmele a vody. Tak vznikla tzv. mladina, kterou bylo třeba zchladit a stočit do kvasných kádí, které se uložily ve spilce, to byla sklepní místnost s dobrou ventilací, kde došlo přidáním várečných kvasnic ke kvašení piva. Tento proces trval přibližně 9–2 dní, podle pivovaru. Nakonec se pivo stočilo do sudů, kde se nechalo ještě uležet dalších 6–12 týdnů, ležák pak zrál 3–6 měsíců.

Založení cechu sladovníků v Klatovech nelze přesně datovat. Dochované artikule z roku 1683 jistě nebyly prvními a samostatný cech určitě existoval již dříve. První zmínka o cechu pochází z roku 1536, kdy Ondřej sladovník koupil dům od Šimona Doufilla, který musel z utržené sumy zaplatit cechu dluh 28 kop grošů. Sladovnici patřili v Klatovech k nejbohatšímu cechu. Jako movití měšťané zasedali v městské radě a přímo tak ovlivňovali chod města. Z členů městské rady je nám znám Johánek sladovník, který byl konšelem v letech 1386-1400. Vzhledem ke svému majetku si také mohli dovolit poskytovat půjčky, jejich největším věřitelem bylo právě samo město Klatovy. Z Berní ruly máme informaci o 22 mistrech sladovníckých a podle Tereziánského katastru bylo v Klatovech dokonce 43 mistrů.

Během celé existence cechu se řešily spory ohledně práv na vaření piva a dělání sladu mezi cechmistry a ostatními měšťany. Situace se částečně vyřešila smlouvou z 9. května 1656 zprostředkovanou královským místodržícím a podkomořím Fridrichem Leopoldem Věžníkem z Věžník, která se nám dochovala v několika opisech (inv. č. 1, 2). Za sladovníky ji podepsalo 13 cechmistrů a za měšťany 12 řemeslníků. Ve smlouvě bylo stanoveno 3,5 várky sladu ječmenného i pšeničného pro sladovníky a 1 várka pro řemeslníky.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Klatov z Archivu města Plzně do Okresního archivu v Klatovech došlo 3. července 1972 pod č. př. 152/1972. Předávací protokol se dochoval, ale bohužel v něm nejsou předávané archiválie rozepsány. K dalšímu předání došlo 18. července 1972 pod č. př. 164/1972, kdy byly do Okresního archivu v Klatovech předány Státním archivem v Plzni dvě listiny z let 1583 a 1683. Cechovní materiály byly původně součástí městského archivu Klatovy, jež byl organizován jako samostatné oddělení Vlastivědného muzea Dr. Hostaše. Po jejich předání do okresního archivu byly archiválie až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Klatovy, EL NAD 1454.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období (1472) 1690–1835. Nejstarší zápisy najdeme v cechovní knize – opis cechovních privilegií od Vladislava Jagellonského (1472 – prius fondu) a nejmladší záznamy nalezneme v knize příjmů a výdajů (1835).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 1 listinu do roku 1850, 4 úřední knihy a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, plísni a potrhané (viz inventární seznam). Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,21 bm. Tvoří jej 6 inventárních čísel.

Cechovní archiválie v letech 1946–1957, ještě jako součást městského archivu, byly zběžně uspořádány ředitelem klatovského gymnázia Václavem Petersem, který měl nad městským archivem dohled. K dalšímu uspořádání pak došlo po předání do okresního archivu archivářkou Věrou Holou v roce 1972, kdy byl cechovní materiál oddělen od písemností živnostenských spolků.

Původní AF Cechy Klatovy, EL NAD 1454, kde byly zařazeny všechny klatovské cechy, byl přejmenován na AF Cech barvířů Klatovy a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech sladovníků a pivovarníků Klatovy, EL NAD 2133, vznikl vnitřní změnou č. 13/1454 z 22. dubna 2013, čj. SOAP/040-0312/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Cechovní artikule (inv. č. 1, 3) byly uděleny klatovským sládkům a pivovarníkům Leopoldem I. 9. dubna 1683. Obsahují 41 bodů, podle kterých se měl cech řídit a poctivě vykonávat své řemeslo. Z jednotlivých bodů např. vyplývá, že cechmistr musel být klatovským měšťanem bez úhony na cti, v manželském stavu a znalý svého řemesla. Členové cechu museli být čistí na duši, na těle i ve svých skutcích. Jsou zde také sepsána pravidla zpracování sladu i způsob přijímání nových mistrů a učedníků.

Cechovní kniha (inv. č. 2) obsahuje bohatý archivní materiál. Sama o sobě je rozdělena na dvě velmi rozdílné části. První polovina knihy opis artikulí z roku 1683 včetně smlouvy z roku 1656, výpis z městských privilegií od Leopolda I. z 8. ledna 1676, kde jsou připomenuta předchozí (od Vladislava Jagellonského z roku 1472; od Ferdinanda I. troje z roku 1547, pak z let 1558 a 1560; od Maxmiliána II. z roku 1567; od Rudolfa II. z let 1592, 1594; od Ferdinanda III. dvojí z roku 1638), seznamy nákladníků (datovaná jen tabulka z roku 1736), pořadníky vaření řemeslnické várky (vzniklé na základě smlouvy viz inv. č. 1), výpis chlebných tabulek z roku 1709, různé soukromé účty z let 1708–1730, recepty na posílení prsou a léčení zvířat, latinsko-český seznam bylin, koňské lékařství a jiné.

Cechovní protokoly (inv. č. 4) nám přibližují průběh cechovní schůze. Při těchto shromážděních byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení a jejich zkoušky, stav pokladny, vybírání poplatků a pokut, situace v městečku a celkový stav řemesla a obchodu. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. z nadřízených organizací. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech nebo různých slavnostech. Na konci knihy je jmenný seznam členů cechu.

Výkazy příjmů - za vyučenou a složení mistrovských zkoušek a výdajů - platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje (inv. č. 5), nás

seznamují s ekonomickým chodem cechu. Lze v nich také zjistit jména a počet členů cechu v průběhu let.

Na pozvánce na cechovní shromáždění (inv. č. 6) se dochoval otisk cechovního pečeti červenejím voskem. V pečeti stojí sv. Václav ve zbroji s královskou korunou, v pravé ruce drží korouhev a v levé štít, oba atributy se symbolem svatováclavské orlice. Po stranách jsou postavy andělů. Na dolním okraji jsou dvě zkřížené limpy s královskou korunou a letopočet 1820. Opis je oddělen linkou a vavřínovým věncem: PECZET PORZADKU SLADOCNIC MIESTA KREISKE KLATTOW.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2016 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová

Klatovy 7. 4. 2016

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

ČADKOVÁ, Iva, ZAHRADNÍKOVÁ, Magda. *Berní rula. Svazek 25, Kraj Plzeňský. Díl III.* Praha : Státní ústřední archiv, 2003.

CHALUPA, Aleš, LIŠKOVÁ, Marie, NUHLÍČEK, Josef, RAJTORAL, František. *Tereziánský katastr český, svazek 2.*, Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1966.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

SÝKOROVÁ, Lenka a kolektiv autorů. *Klatovy.* Praha : Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-018-0.

VANČURA, Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, 2. část 1. dílu.* Klatovy : 1928–1929.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620).* Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

VOLF, Miloslav. *Popis městských archivů v Čechách.* Praha : Zemský národní výbor, 1947.

Věstník městského musea v Klatovech 1882–1908. Klatovy : Správa musejní 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
lio	listina do roku 1850
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	<p>1690, červenec 28., Vídeň Výpis z artikulí udělených Leopoldem I. 9. dubna 1683 cechu sladovníků a pivovarníků v Klatovech.</p> <p>Výpis obsahuje přepis smlouvy o přátelském a sousedském narovnání mezi sladovníky a řemeslníky v Klatovech z 9. května 1656.</p> <p>Originál papír, formát knihy, 20,5 x 30 cm, česky, přivěšená císařská pečeť na žluté kroucené šňůrce v dřevěném pouzdře s víčkem, desky svázané žlutou hedvábnou stuhou</p>		lio1
II. Úřední knihy			
2	<p>Cechovní kniha</p> <p>Česky, 19,9 x 31,1 cm, vazba papírová, poškozená prachem, plísní a potrhaná</p>	(1472) 1707–1736	ukn1
3	<p>Cechovní artikule</p> <p>Česky, 10,9 x 33,3 cm, vazba lepenková, poškozená prachem, plísní a potrhaná</p>	1693	ukn2
4	<p>Cechovní protokoly (<i>Protocoll der ehrsamen Bräuerzunft</i>)</p> <p>Česky, německy, 21,4 x 34,5 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, zbytky šňůrek ke svázání, poškozená prachem a potrhaná</p>	1787–1834	ukn3
5	<p>Kniha příjmů a výdajů (<i>Rechnungsbuch der ehrsamen Bräuerzunft</i>)</p> <p>Česky, německy, 21,9 x 34,4 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, zbytky šňůrek ke svázání, poškozená prachem a potrhaná</p>	1787–1835	ukn4

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedm. č.
III. Spisy			
6	Pozvánka k hlavnímu cechovnímu shromáždění ve dne 26. srpna 1832	1832	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech sladovníků a pivovarníků Klatovy
Značka archivního fondu:	CSP Klatovy
Časové rozmezí:	(1472) 1690–1835
Počet evidenčních jednotek:	6 (1 listina do roku 1850, 4 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	6
Rozsah v bm:	0,21
Stav ke dni:	7. 4. 2016
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 7. 4. 2016- čj. SOAP/040-0453/2016